

Колхозин туск расказмуд

Индгч болг

Ирч суугбал, гу тавх цаг болд, холин баран тасрдж байв. Энд-төнд шам шатхиг крдаж байса аймгин Советин болд угатырнин бэгин члэдү паратай дорни угагс пра баат, хург кех хора дурв. Дуудулен улс нургуар гишнь ирдж орхон цагт, Адуч босад спик ушв.

- Саньгьлжин Мандж.
- Баана.
- Намругья Босхмдж.
- Баана.
- Улана Бам.
- Бай.
- Бат-Охта улс, булньгинь хуоган тарагьад, бишгн наран ирдхгн, - гндж Адуч эрдж оркад, цаарандь:

Амта Булгин аймгин Советин болн "Хамдан" колхозин ирнин нуучар келж бйэх ас секи гнджанав-гив. Секи, секи! - гндж оли отианьг газрас гарв.

Эн бр мана хург негл тор хавьх мөн. Тер тор - баячудне класс болдж бйадгннь уурух тор.

"Ликвдаций кулачество как класс гнйгч" - гндж Цеци хаддү суусн Укрч, цаалгьвр бсн санцатгарь келв.

- Эгнэ туск долад, мана явчинки сеглггр Мбрнин Укрч кех Урч босв. Шилхрнь хар усан доран сбрдж оркад, хонв.

- Юн гндж санджанат? Кезнэ амтн тегш бйаснэ? - гндж сурдж оркад, күүнэс харү крлэд уга, Укрч бийнэ: "бйаснэ" гндж тгялв.

- Кезнэ куми амтн шин тегндж бйахд, эки коммунизмин шгт улс цугьвр аад, тегш бйасн мөн. Зүг цаг ора-гара йвэгл класс гарад, куми амтн хойр айньгсн мөн. Нег багь айньгсн - заргд, даджарг улс - баячуд, хойрдгч ик айньгсн - эргдгч, даджргадг ялчир. Дойр класс: негнэ - баячуд, вондуд, хойрдгчнь - ялчир, уганьр, колдмшчир.

Укрч зөнөгдэн, байн улс угата улснг зун джилд даджрдж йовсна тускиг, аш сбулэнь колдмшч класс Октябрьск социализмгческ революц кесдэ тускиг келв.

- Ода бидн угата улс делү колхоз бурдэв бидч, ода баячудни классин сүд түшг - кулакудиг уга кех болджана бидч. Кулак гисн зерлг ань айд улс" гндж Ленин келгд бйасн мөн.

Мана колхозас, мана совхозас, мана социализмгческ герма кулакин бгч бйасн хамгч хууг сольх. Тегдл теручрар мана парт кулакудиг бдрдж, хасдж бйасн политикан солад, кулакудиг класс болдж бйадгннь уурулх политика орв. Тегдл тер учрар, ода бидч кулакудиг түнэгтгннь соньггх мөн. Газрин чирэ деерас кулакудиг арч кергтэ, уурмуд!

- Мана Амтэ Булгт, партни явчийки санагьвр болхла:

1. Талт
2. Бултг
3. Кичг
4. Меклэт - ээлниг уга кехч.

- Мана Амтэ Булгин угатыр нег мбсн ухагьвр эн баячуд-

диг уга келж, хооннь байн гардг нрки колхозар бблхнр лагва гнж санджанав... Укрч докдалан чилэв.

Октябр кургт нег хотхрин бвстэ, нег худгин уста, нег загьта, нег айнгьта гишнь айд хамлан сйн-сэйхн улсла, эндртнь олад бр цйгтл малгераснь хатьцулна гндж, Саньгьлжин Манджл күнэ юмн болдж мекдв. Бэла "байн күн ухата, таргьч мбрн сйахн ягьад болгд бита" гндж Мандж бийасн сурв. Дикад нег мблэд: "би угата болгд, тер байна учр. Хоосн йовснь хотга болх, хотга бйасннь хоосн бэтх, эн ухан мел гачдчч чик ухан гндж санцлжгьад: "Кен үг келнэ" гисн сонсал:

- Би келнэв, - гнйгд бсрэд босв. Урнэ ома сүүрг үг келж нр хакьрал уга Мандж, баахн зуур хуух күртлэн улагьад, збвэрг тачгч зогсдж бйагьтэ:

- Тана омниаснь дбч курсн залу зогсдж бйанэ. Эн дбчи насна дбрвнэ кеснэс гурнч хувнэ отак келгдсн баячудт би заргдла. Арн багь күүкд цагтм аргьс-усан авхулгд бидл, гурнч-арн - гучн джилнн эргдч, хойр нарн болзгта, мухла йовлав. Э, мухла болж йовлав. Кесг, кесг дакж кинтн дйорлэв. Газринг арг кесгдэ шатагдж оркд гань халунд гучн джилнн эргдч цонлав.

Би ганцарн байнд заргдтув тегдэ? Уга! Бидн оти билэ бидн. Угата-ялч улс уньгиннь уньгд байнд заргддж йовта. А баячуд?.. баячуд ягьаж бйалэ? - гнйгдэ Мандж шилхксн нүдэрн, суусн улснг эргүлэд хйладж оркад, - баячуд угатырнин шүүс шимжэ йовла, цусннь уудж йовла. Мал мбнэгнэ эзн, махн, арк хотга, мбнйкин дбрнн цагт джиргьлэр бйадг бйалэ. Цг селгтэ. Ода болх. Ода мана цаг. Дбрнн джилнн эргдч, "урдин тавсн хув" гндж сандж, бйаца мухла болад энлэж йовлав. Дбч джилнн эргдч анята йовсн комсүд, шинькйи секгдгд бйанэ. Улан, цагьзн хойргч хар нүдн явта йилгдйгд увз. Коммуна партни гардэрг колхозар түшг кесгдэ, кулакудиг класс болд аргьнэ тасай! Батракуд, большевикни зэсис хавьгьвр уралан! - гндж Мандж угань тогскв. Келсн угасн согтсн бйадтэ Мандж темрэд, хойр-

гурь ишкйа, терз курьа, терзин модн деер суугьад, колсан арчв.

Аймгин Советин болн "Хамдан" колхозин угатырнин багин хам келдэсн нуучин хургт аймгин кооперативни ахлач, партни членэ кандидат Мууцкбүнэ Мууцка бас ордж бйалэ. Гарсн ганцхн нагьахннь - Нохан Кичгиг "даджржиг" хург деер мелж орхсн Мууцкн дотр бийнэ менрдэ одв. Хургт хурсн угата улсин негннь эс болв чигн, наадкиннь зардж йовсн Нохан Кичгиг, эн оли угатырнин чирэд илэр харсгд аргь уга болад, Мууцкн дотран зовад бйанэ. "Зүг хург чилгдэ, зүг чилгдэ, морлад зиньг бгдгьтэ" - гндж тер санджана. Баячуд оч даджрх улсин списк бичиж бйагл Мууцка:

- Би эн кергт орлцж чадш угав - гндж харү бгв.

- Юньгад? - гндж Укрч сурсн:

- Мэньгьдур нутг орджана, - гндж Мууцка кула келв.

- Не, сйн! Тингхлэ чамаг сулдхй. Цеци, күн күртлж бйанэ? - гндж келдж оркад, Адуч кен-кейлд охиг ушв. Цеци, Бам, Мандж гурвн Нохан Кичгинд охч болв.

- Ода мэрлад, бр цйгльгнлэ олад орад бйах юмн, - гндж Укрч, хург хаадж бйагьтэ келв.

Собнь брл хол давсн чиньгэ цагт хург чилв угай гилгьлэ, Мууцка, лавкин хашад брундэн эрг кооперативни ачлгьнд йовчар уйдж орхсн мбрдэс шууджгьад нег мбр унэд, шурдгигьд мбрдв. Довглсн мбрнэ колн а хотнд соньсгдш уг дуньгэ газот гарч оркад, Мууцка мбрнэ бйасн гүүдлэр Нохан Кичгичи альд бйанэч гнйгдэ, гүүлгд гарв.

АРВДГЧ БОЛГ

Орн гегэн гецэрт унлгьчнла булалдад, Цеци хойр нокагьгьан Нохан Кичгин хотар орад ирв.

- Задус, джигтэ юмб! Зиньг авсн болхээн? Кичггьгьс гал гарад бйанэ - гндж Цеци келв.

Химагьвр эндэ зиньг ирх билэ? - гндж Бэлягьг келгьгнлэ:

"Джирджиньдэ орси пасивд Джиссн адугьнн хуралав. Джиссн адугьнн хуралаври Джигтэки зиньг сонсалвал! - гнйгдэ брлэд дуулсн дум хотнас тодрхагьвр соньсгдв.

- Аб, чам! Не, үкс гитн! - гндж келэд, Цеци уралан хатрв. Уда уга, хотна деел-бмн захк Нохан Кичгэ хо цаглан герин газз содлгьтэ бйасн мбрнэ ббр ирэд, Цеци, Бам хойр буугьад, мбрлэн Манджл бйрүлдж оркад, герд орхчав.

Арэ урнь-урнь гнйгд шатлжасн герлд герэрнь дүүрнэ күн, гал деер нэртэ аркин хйасэр негн махн, сокту Нохан Кичг, Цеци Бам хойрт гүүрн хйагдц үзгдв.

- Ха-ха. Хйагьтэ бйагл орад ирв! - гндж келэд, Нохан Кичг босхан хйахлэ, Бам:

- Бичй кбндр! - гндж келэд, бу збрүлв. Галин деел бийд бйадж суусн күн:

- Усна эки булг, куунэ эки нагьцир". Тинь эсй, тинь эсй? - гндж келэд, дарандь хойргурв зогьддж оркад, ондгьгд арнч-хбрн болж одсн согтсн нүдэрн деернн зогсдж бйасн кү хйагьтэ.

- Э-э-э! Иим юмн үзгдх гндж кен санлж йовла. "Зеснн сйанэ зертлэн уга, эе нагьгьд марглан уга". Тинь эсй? Гини, - гнйгдэ, дакал зогьддж оркад, ббрлэд ирсн Бадмин бвдг теврд бсхчар селв.

- Бийнм бичй бйр! - гнйгдэ Бам уурлаа, тирч оркад, харү эргэд хйагьтэ.

- Эичнь Мууцка болзв? - гндж келсн үг соньсдж оркад:

- Э-э-э, Мууцка - гив. - А-а-а, Мууцкавич? "Чи тендгьгдэ, би эндгьгдэ, хаана уудн, харгьнэ", - гндж шоглаа, Цеци игьгьтэ, Мууцкан ээмэс авад сексвр. Мууцкаг Цеци ирг тал хайв.

- Герт бйасн куунэ улс гарцатн, - гндж келчлэд, Цеци герин эзн куука кууг: - Тулкурмудэн бгтн! - гив.

Чичрсн гарарн тулкурмудэн бгч бйагьтэ, куука күн бйрд тавд уульв. Түүг дахад герт бйасн куука улс уульчав. Ор цйгьтэ, нарч бултадж бйах цагла, хотн нир-цар болад шуугьа.

Түүнэсн Бам, Нэхэн Кичгн булг ачлгьтэ тергн тал эврс оркад, буугьнн түшд эврс. Кичгин мал-геринн тоолад аялдж орхсн хбдн Цеци, хотна улсин хург кев. Эн хург деер Цеци: - ягьад, юч деерэс Нохан Кичгин мал-геринн авад, бийнэ кблж бйах олад цйгьлгьж бгв. Тергнн тогтэ түшд зогссн тавд күрсн маста, усннь меар-угат

Ибуурл орси бидр хар-улан, хббткнь холдал, бмкинь ббрдси Нохан Кичгиг заадж бйагьтэ. Цеци келэд бйав.

- Бийлгьгьан бриси угата Босхмджд халуу ганзин амэр тоблг тамгь дардж йовсн, геедрсн унгьна ормд адучинннь зоогьни арнас тасм авч повсн, чонин зем идсн хббчинннь эки деер ббк шардж йовсн, угата улст тохм-тохмдэн сй кесгьд уга, улан чон болсн Нохан Кичг эн...

Нохан Кичг байна тохм тасрха!

- Угата улсин нинцн - олна делгү колхоз менд болтхал.

Оли джилд даджргддж йовсн дйасн эндр дарсн, оли угата улс брч дотран бултгасн байран, марзагьад инядж медуацхав. Ут сүүлтэ уланчр деернн морджд авад, орс винтовкан дэвүртэн бгддж оркад, Улана Бам дбрйгьан босн ишкьлж бйагьтэ, Кичг бал хйагьтэ коолан ясв.

- Тергн эу, йовий, - гндж келв.

Орк тасрсн нутгнннь гулт деер дордж-дждовдан мбрдж оркад, элд хар-хар уван элнькэ хар тергнч ачад, эцсн харгч иньгч зүүдх авад, Нохан Кичг булгьр хооран гарсн улан хаалгьвр цуврэд гарв. Арласн Бам туув. Укр, темн хойринь аид дахулад Босхмджд даалгьад, Амтэ Булг ор-улдж туулгьв.

- Босхмджд, эн малмудан урвд туугьад, Укрчд авч олад тоолад бг. Кемрджн Укрчиг уга болхла, Харчк кбвунд бг, - гндж Цеци келчкэд, доргшлэд, салык брлд гарч одсн хббнэ ардас мордв.

Хббч Зургьан, бички бор зо деер гарад, бийлэдн авшис мбртэ Цецинг хйагьтэ зогсв. Обрлэд ирсн мбртэ кууунэ үргэд хбн деел-ар захасн шармгдхла, хббгьан тогтнуучар хай", - гндж Зургьан хйахрснннь дару ишкрв. Хаджудн кевтсн хойр хар нохч мбртэ куунэ бмнэс хуцад гүүрчкэ. Кууу алг хар барг мбрнэ ам авад ээвр.

Зо деер зогсджасн Зургьанла ирдж харгьад, мбрн деернн Цеци збвэрт таард куунд.

- Зургьан аагьтэ уга аргьул йовад, Амтэ Булг күрдж холнлж үзгн, - гив.

- Күрд хондж болх.
- Та колхозд орлгта?
- Уга.
- Колхозд орх эсй-тэ?
- Орад чигн бйах.
- Хобгьан цааранднь харулх эсй-тэ?

- Колсн юн болх?

- Колсн... Колхозд кблэсн улс кблсэн ягьлж шиньгьхмб? - гнх ухан Цецид зүг ода, Зургьан сурсн деерэс өрв. Тер учрар, юн харү бгдг гндж санад, тулад невчк бйав.

- Колснэ тускиг парвлян медх - гндж уг сүүлдн харү бгв.

- Не, Зургьан, менд иртн, адгьдж йовнав, - гндж келэд, Цеци Амтэ Булг орад гарв. "Колснэ тускиг парвлян медх" гндж сандж оркад, колсн... колхозник улс колсэн ягьлж шиньгьхмб? Парвлян түгь хамаргьас медхмб? - гндж Цеци даки-даки ухав.